

10. Язвинская Е. С. Методологическое и теоретическое обоснование культурно-исторического подхода к изучению телесности [Электронный ресурс] // Новости украинской психиатрии. — Киев–Харьков, 2007. — Режим доступа: <http://www.psychiatry.ua/articles/paper257.htm>.

Статья посвящена изучению тела человека как результата социально-культурного функционирования. Рассматриваются свойства человеческого тела, которые опосредуясь знаком, приобретают статус социально-психологических регуляторов жизнедеятельности и становятся инструментом коммуникации. Предлагается авторская модель индивидуальной телесности. Телесность определяется как результат проектирования сложной системы тела конкретного человека в определенное измерение при помощи социальных практик и действующих дискурсов. В состав модели включены такие компоненты: «тело как поверхность», «мифы о теле», «телесные практики», «тело как социальный текст».

The article is devoted to the study of the human body as a result of socio-cultural function. The main attention is paid to the properties of the human body, which are mediated by a sign, acquire the status of social and psychological regulators of life and become a tool of communication. The author's model of individual corporeality is proposed. Corporeality is determined as a result of designing of complex system of the person body in a specific measurement by means of existing social practices and discourses. The model includes the following components: "body as a surface", "body myths", "body practices", "body as a social text."

Статтю подано до друку 23.09.2013.

© 2013 р.

Ю. В. Кузьменко (м. Київ)

АНАЛІЗ ВІТЧИЗНЯНИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ КОНЦЕПЦІЙ АДАПТАЦІЇ І КОПІНГ-ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ У ВАЖКИХ ЖИТТЄВИХ УМОВАХ

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Усе зростаюча кількість стихійних лих та аномальних природних явищ імперативно диктує необхідність більш детального аналізу їхнього впливу на людину з метою підвищення її стійкості до впливу психотравмуючих чинників. Це питання є актуальним не лише для регіонів зі складними кліматогеографічними і геофізичними умовами, але і для тих, які до останнього часу вважалися відносно благополучними у цьому відношенні. Як зазначають Є.Гриневич і І.Линський, будь-яка катастрофа залишає глибокий слід у душах постраждалих від неї людей і у тих, хто в силу своєї професійної діяльності або за покликом серця працював в осередку ураження [1]. Ці переживання виснажують адаптаційні механізми особистості і нерідко набувають виразного патологічного характеру. У спеціальній літературі добре описані психічні та поведінкові розлади, що виникають у безпосередніх учасників надзвичайних подій. Між тим, катастрофа впливає не лише на постраждалих та ліквідаторів її наслідків. Досить згадати про те, що завдяки ЗМІ, готовим збільшувати свою аудиторію будь-якою ціною, «віртуальними» свідками катастроф стають достатньо широкі верстви населення: мешканці області, країни, а при відомих масштабах події - практично усе людство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній вітчизняній психології робляться спроби цілісного осмислення особистісних характеристик, відповідальних за успішну адаптацію та те, щоб впоратися з життєвими труднощами. Це поняття про особистісний адаптаційний потенціал, що визначає стійкість людини до екстремальних чинників, запропоноване О.Маклаковим, і поняття про особистісний потенціал, що розробляється Д.Леонтєєвим на основі синтезу філософських ідей М.Мамардашвілі, Л.Тиллиха та В.Франкла.

Мета статті – презентація результатів теоретичного аналізу вітчизняних психологічних концепцій адаптації і копінг-поведінки особистості у важких життєвих умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Адаптація - це процес і результат внутрішніх змін, зовнішнього активного пристосування і самозміни індивіда до нових умов існування [2]. Адаптивні властивості організму людини є мірою його «надійності» у збереженні нормальної життєдіяльності у неадекватних для нього умовах середовища, тобто на рівні індивіда головним є процес підтримання стабільності основних життєвих констант організму або перехід у неадекватних умовах на іншу стратегію функціонування [3-4 та ін.]. Відмінності типів реагування на ситуацію у загальній реакції пристосування пов'язані з переважною спрямованістю зміни на один з елементів системи «людина - середовище». Зміни можуть йти шляхом перетворення одного з компонентів цієї системи: йдеться про ту чи іншу форму зміни середовища, або про зміну форм реагування самої людини.

При впливі екстремальних чинників найчастіше зустрічаються реакції гіпермобілізації, при якій реалізуються багато з можливих механізмів і формується функціональний стан, що свідомо перевищує вимоги до адекватної відповіді. При меншій ж інтенсивності або значущості подразників часто спостерігається поступове нарощування кількості та потужності механізмів відповіді. В.Медведев розрізняє дві різні взаємодоповнюючі системи реагування - систему швидкого і систему повільного реагування [5]. Система швидкого реагування визначає початковий етап адаптаційного процесу. Системи, що повільно реагують, включаються на більш пізніх етапах, змінюючи початкову структуру адаптації, будучи додатковим резервним механізмом у разі, якщо реакції, що швидко розвиваються, не можуть забезпечити адекватної відповіді і є занадто «дорогими» для організму, або якщо дія стресора має пролонгований характер.

Суттєвим чинником цілісного процесу адаптації людини до умов середовища є психічна адаптація [6]. Психічний стан людини є вкрай чутливим індикатором змін, що відбуваються в організмі під впливом несприятливих чинників [7]. Ф.Березін визначає психічну адаптацію як динамічний процес встановлення оптимальної відповідності особистості і навколишнього середовища в процесі здійснення діяльності, яка дозволяє людині задовольняти актуальні потреби і реалізовувати пов'язані з ними значущі цілі, забезпечуючи при цьому відповідність психічної діяльності людини та її поведінки вимогам середовища. Він підрозділяє психічну адаптацію на алопсихічну що здійснюється на зовнішньому, поведінковому рівні, та інтрапсихічну.

У людини відзначається наявність особливої системи інформаційного захисту, що обмежує надходження інформації. Ця система містить також спрямовану зміну семантики інформації, її фільтрацію і механізми інтрапсихічного захисту. Ця система бере участь у формуванні концептуальної моделі реальності, за якою і будується адаптаційний процес, так як вона дозволяє порівнювати структуру і вираженість адаптації з об'єктивними характеристиками середовища та її суб'єктивною оцінкою. Саме тому індивідуальні стратегії адаптації визначаються, з одного боку, базисними психологічними функціями, а з іншого - концептуальною особистісною моделлю, що сформувалася.

Ф.Березін виділяє кілька механізмів інтрапсихічного захисту, що забезпечують психологічну адаптацію людини до стресу. У ситуації, яка висуває нормальні вимоги до адаптаційного потенціалу людини, ці механізми є достатньо ефективними, але у ситуації, яка пред'являє підвищені вимоги до адаптаційного потенціалу людини, вони виявляються чинником, що гальмує ефективну переробку людиною психотравмуючих чинників. Механізм витіснення полягає у витісненні із свідомості чинників, що викликають тривогу. Механізм інтрапсихічного захисту за типом заперечення полягає у запереченні стимулів, які викликають тривогу, і в запереченні самої тривоги, що веде до надмірно оптимістичної оцінки ситуації, перебільшення своїх можливостей, неадекватності прогнозу, постановці нереалістичних цілей, нереалістичного планування поведінки. Це найбільш «витратний» механізм інтрапсихічної адаптації, який виснажує при тривалому стресі психофізіологічні психологічні ресурси людини. Механізм інтрапсихічної адаптації, що забезпечує редукцію тривоги за рахунок зниження цінності вихідних потреб та їхньої суб'єктивної значущості, націлений на зниження кількості стимулів і ситуацій, що викликають фрустрацію і тривогу. Механізм концептуалізації проявляється у двох формах: соматизація тривоги і вторинний контроль емоцій. Вони спрямовані на зниження рівня тривоги і модифікації її інтерпретації на основі побудови певних концепцій.

Серед чинників, що висувають вимоги до психічної адаптації людини, можна назвати динамічність розгортання подій, дефіцит або суперечливість інформації, необхідної для прийняття рішень, ризик, діяльність в умовах, що перевищують функціональні можливості людини за обсягом і ступенем складності, а також антиципація загрози для здоров'я і життя людини. Екстремальні ситуації з точки зору адаптації до них поділяють на короткочасні, коли актуалізуються програми реагування, які в людині завжди «напоготові», і тривалі, які вимагають адаптаційної перебудови функціональних систем людини. Проживання у регіоні з підвищеним ризиком небезпечних природних явищ можна розглядати як життєву ситуацію, що вимагає довготривалої перебудови функціональних систем організму.

Тривалий стрес пов'язаний з поступовою мобілізацією і витрачанням як поверхневих, так і глибинних адаптаційних резервів. Його перебіг може бути прихованим, тобто відображатися у зміні показників адаптації. Максимально стерпні тривалі стресори викликають виражену симптоматику стресу. Адаптація до таких чинників може бути успішною за умови, якщо організм людини встигає, мобілізуючи глибинні адаптаційні резерви, підлаштовуватися до рівня тривалих екстремальних вимог середовища [8]. Причиною тривалого стресу може бути періодично діючий стресс-чинник, наприклад, регулярно повторювані кліматичні чи геофізичні явища, які несуть потенційну чи реальну загрозу природних лих. У цій ситуації поперемінно включаються процеси адаптації і реадaptaції. Л.Китаєв-Смик пропонує розглядати стресові стани, викликані тривалими переривчастими стресорами, як особливий вид стресорів, що вимагають специфічної адаптації до них.

Необхідною умовою успішної адаптивної поведінки є здатність до попереджувального пристосування до змін зовнішнього світу, тобто до прогнозування. Проблема попереджувального пристосування до очікуваних змін навколишнього світу була предметом розгляду багатьох науковців. Так, П.Анохін доводить, що прогнозування майбутнього відбувається при активному «випереджаючому відображенні» можливих результатів активності суб'єкта, оцінюваних за допомогою «апарату акцептора дії» [9]. М.Бернштейн, аналізуючи структуру управління руховими актами, виявив визначальну роль екстраполяції та інтраполяції при прогнозуванні поведінки на основі моделі «потрібного майбутнього» [10]. Д.Узнадзе у контексті теорії установки зазначає про

різну готовність до реагування на події, що залежить від параметрів ситуації, що прогноуються [11].

На думку О.Соловйова, психікою можна назвати еволюційно сформований спосіб образного імовірнісного моделювання майбутнього, подальшого зв'язування образної моделі ймовірнісного майбутнього з подібною моделлю справжніх взаємин живої системи і середовища і вироблення на цій основі подібної програми рухових актів, що приводять до бажаного [12]. Модель підвищує визначеність середовища, так як є засобом побудови причиннонаслідкових зв'язків. Психічна регуляція неможлива без безперервного зіставлення образів цього та образів імовірнісного майбутнього.

Таким чином, прогнозування можна розглядати як такий, що перебуває в основі адаптації психіки людини, фізіологічних систем і організму у цілому принцип оптимального управління, заснований на урахуванні очікуваних майбутніх подій. Отже, здатність людини до ефективної адаптації у складних мінливих умовах середовища безпосередньо пов'язана з її здатністю до імовірнісного прогнозування та інтелектом у цілому.

В процесі відображення вірогіднісних характеристик альтернативних компонентів проблемної ситуації формується суб'єктивна імовірнісна модель. На основі цієї моделі здійснюється імовірнісне прогнозування значущих компонентів актуальної ситуації, що розуміється як передбачення майбутнього з метою оптимальної організації поведінки і виражається в очікуванні тієї чи іншої значущої події і програмування відповідних дій [13].

Людина, спираючись на минулий досвід, може прогнозувати настання певних подій, будувати імовірнісну модель майбутнього [14]. У відповідності з цією моделлю вона здійснює завчасне налаштування своїх функціональних систем для реалізації оптимального поведінкового акту. В умовах невизначеного прогнозу організм виконує роботу з підготовки до кількох можливих варіантів розвитку подій, тобто здійснюється орієнтовна реакція організму на невизначеність ситуації. Чим вище невизначеність прогнозу, тим більша кількість фізіологічних систем змушені готуватися до прогнозованої ситуації з надмірною мобілізацією. Прогнози, які будуються з урахуванням багажу пам'яті, мають вірогіднісний характер на основі індивідуального досвіду, накопиченого в процесі взаємодії організму із середовищем. Впевненість людини у правильності свого прогнозу є однією з важливих характеристик поведінки у ситуації невизначеності.

У зв'язку з цим необхідно згадати поняття «пори́г імовірнісного прогнозу», введене І.Фейтєнбергом [15]. Цей поріг являє собою граничне значення ймовірності будь-якої події, менше якого ця подія не прогноується. Для подій, суб'єктивна ймовірність яких нижче цього порога, попереднє налаштування до реагування не здійснюється. Для подій, суб'єктивна ймовірність яких вище порога, готовність до прогнозування підвищується зі зростанням цієї ймовірності. Прийнято розрізняти три основних типи відображення ймовірнісної структури системи сигналів: ймовірнісна байдужість або заниження частоти найбільш ймовірного сигналу, відповідність частот прогнозів реальним ймовірностям сигналів і завищення частоти найбільш ймовірного сигналу або максимізація. Можна припустити наявність у людини генералізованої схильності до тієї чи іншої стратегії прогнозування майбутнього в аспекті співвідношення об'єктивної та суб'єктивної його ймовірності (недооцінка або переоцінка), що може бути одним із чинників, що впливають на особливості її адаптації до складних умов ймовірнісної середовища. Більш того, при різній патології психіки процес імовірнісного прогнозування порушується.

В процесі адаптації до нових, особливо складних та екстремальних умов у людини створюються суб'єктивні моделі навколишнього середовища і свого місця у них. Від адекватності

цих моделей реальної діяльності багато у чому залежить подальша адаптаційна стратегія. Самі ж ці моделі та їхній зміст пов'язані з індивідуально-психологічними особливостями особистості та психічного стану людини [14]. Механізми імовірного прогнозування забезпечують надійність функціонування біологічних систем в екстремальних умовах [16].

Ефективність обраної стратегії подолання життєвих труднощів багато у чому визначається самою проблемною ситуацією, в якій опиняється людина, а також тим, підконтрольна вона їй об'єктивно, чи ні [17]. Ситуації міжособистісних конфліктів можна розцінювати як керовані і підконтрольні, а ситуації, викликані впливом загрозливих природних явищ - як невідконтрольні. Однак, на наш погляд, цей поділ є достатньо умовним, так як багато у чому залежить від суб'єктивних уявлень та вірувань людини. Швидше, можна виділити ситуації, в яких можна покласти провину за подію на зовнішні чинники, образно кажучи, «знайти крайнього», себе або інших людей, і на ті чинники, в яких звинувачувати нікого, наприклад, такі, які пов'язані з об'єктивними природними процесами. До таких належать стихійні лиха та небезпечні кліматичні та психофізичні явища. У будь-якому випадку, прийнято вважати, що більш сприятливим для управління є прийняття відповідальності на себе [19].

Поняття про особистісний адаптаційний потенціал йде від концепції адаптації і оперує традиційними для цієї наукової парадигми термінами. О.Маклаков вважає здатність до адаптації не тільки індивідуальною, але й особистісною властивістю людини [20]. Адаптація розглядається ним не лише як процес, але і як властивість живої саморегулювальної системи, що полягає у здатності пристосовуватися до мінливих зовнішніх умов. Адаптаційні здібності людини залежать від індивідуально-психологічних особливостей особистості. Саме ці особливості визначають можливості адекватного регулювання фізіологічних станів. Чим краще розвинені адаптаційні здібності, тим вище ймовірність того, що організм людини збереже нормальну працездатність і високу ефективність діяльності при дії психогенних чинників зовнішнього середовища.

Адаптаційні здібності людини піддаються оцінці через оцінку рівня розвитку психологічних характеристик, найбільш значущих для регуляції психічної діяльності і самого процесу адаптації. Чим вище рівень розвитку цих характеристик, тим вище ймовірність успішної адаптації людини і тим значніше діапазон чинників зовнішнього середовища, до яких вона може пристосуватися [21]. Ці індивідуально-психологічні особливості людини складають її особистісний адаптаційний потенціал, до якого О.Маклаков включає: нервово-психічну стійкість, рівень розвитку якої забезпечує толерантність до стресу, самооцінку особистості, яка є ядром саморегуляції і визначає ступінь адекватності сприйняття умов діяльності і своїх можливостей, відчуття соціальної підтримки, обумовлює відчуття власної значущості для оточуючих, рівень конфліктності особистості, досвід соціального спілкування. Усі перераховані характеристики він вважає значущими при оцінці і прогнозі успішності адаптації до важких і екстремальних ситуацій, а також при оцінці швидкості відновлення психічної рівноваги.

Особистісний потенціал, згідно Д.Леонтьєва, є інтегральною характеристикою рівня особистісної зрілості, головним феноменом особистісної зрілості і формою вияву особистісного потенціалу є якраз феномен самодетермінації особистості [22]. Особистісний потенціал відображає міру подолання особистістю заданих обставин, у кінцевому рахунку, подолання особистістю самої себе, а також міру докладених нею зусиль по роботі над собою і над обставинами свого життя. Однією із специфічних форм прояву особистісного потенціалу є подолання особистістю несприятливих умов її розвитку. Ці несприятливі умови можуть бути задані або генетичними особливостями, соматичними захворюваннями, або зовнішніми несприятливими умовами. Існують

завідомо несприятливі умови для формування особистості, вони можуть справді фатальним чином впливати на її розвиток, але їхній вплив може бути подолано, опосередкований чи прямий зв'язок розірвано за рахунок введення до цієї системи чинників додаткових вимірювань, насамперед самодетермінації на основі особистісного потенціалу. При цьому мова йде не про різні підходи до проблеми психологічної стійкості і життєстійкості людини, а про різні рівні аналізу цього процесу: від адаптації до самодетермінації і реалізації свого життєвого призначення до самоздійснення [23].

Висновки. У вітчизняній психології проблеми життєдіяльності людини у важких ситуаціях розглядалися з позицій теорії адаптації і стресу. Суттєвим чинником цілісного процесу адаптації людини до умов середовища є психічна адаптація. Відзначається, що індивідуальні стратегії адаптації визначаються, з одного боку, базисними фізіологічними функціями, а з іншого - сформованою концептуальною особистісною моделлю.

До перспектив подальших розвідок у даному напрямі можна віднести розробку психопрофілактичних програм, спрямованих на підвищення толерантності особистості до негативного впливу природних стресорів.

Література

1. *Гриневич Є.Г.* Надзвичайні ситуації і психічне здоров'я населення України / Є.Г. Гриневич, І.В. Лінський // Таврический журнал психиатрии. – 2006. – Вып.10. - № 4 (37). – С. 4 – 15.
2. *Реан А.Л.* Психология адаптации личности: Учебно-научное издание / А.А. Реан, А.Р. Кудашев, А.А. Баранов. - СПб.: Медицинская пресса, 2002. - 352 с.
3. *Кокун О.М.* Оптимізація адаптаційних можливостей людини у психофізіологічному забезпеченні діяльності : автореф. дис... д-ра психол. наук / О.М. Кокун / Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України. - К., 2004. - 31 с.
4. *Охременко О.Р.* Психологічні закономірності адаптації особистості до діяльності в особливих умовах : автореф. дис... д-ра психол. наук / О.Р.Охременко; Нац. акад. внутр. справ України. - К., 2005. - 30 с.
5. *Медведев В.И.* Устойчивость физиологических и психофизиологических функций человека при действии экстремальных факторов / В.И. Медведев. - М., 1982. - 104 с.
6. *Березин Ф.Б.* Психическая и психофизиологическая адаптация человека / Ф.Б. Березин. - Л.: Наука, 1989. - 270 с.
7. *Юрченко В.М.* Теоретико-методологічні засади дослідження психічних станів людини : дис... д-ра психол. наук / В.М. Юрченко / Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України, Київ, 2009. – 481 с.
8. *Китаев-Смык Л.А.* Психология стресса / Л.А. Китаев-Смык. - М.: 1986. - 368 с.
9. *Анохин П.К.* Узловые вопросы теории функциональной системы / П.К. Анохин. - М.: Наука, 1980. - 197 с.
10. *Бернштейн Н.А.* Очерки по физиологии движения и физиологии активности / Н.А. Бернштейн. - М.: Медицина, 1966. - 349 с.
11. *Узнадзе Д.Н.* Психологические исследования / Д.Н. Узнадзе. – М.: Наука, 1966. – 452 с.
12. *Соловьев О.В.* Моделирование будущего или человек и его сознание в структуре объективной реальности / О.В. Соловьев. - Луганск: Изд-во Восточно-украинского Гос. Ун-та, 1997. - 328 с.
13. *Ширяев Д.А.* Психофизиологические механизмы вероятностного прогнозирования / Д.А. Ширяев. - Рига: Зинагне, 1986. - 142 с.

14. Фейгенберг И.М. Вероятностное прогнозирование и преднастройка к движениям / И.М. Фейгенберг, В.А. Иванников. – М., 1978. - 112 с.
15. Фейгенберг И.М. Порог вероятностного прогноза и его изменение в патологии / И.М. Фейгенберг / Вероятностное прогнозирование в деятельности человека. - М.: Наука, 1977. - С. 169-188.
16. Китаев-Смык Л.А. Вероятностное прогнозирование и индивидуальные особенности реагирования человека в экстремальных ситуациях / Вероятностное прогнозирование в деятельности человека / Л.А.Китаев-Смык - М.: Наука, 1977. - С. 189-225.
17. Нартова-Бочавер С.К. Coping-behavior в системе понятий психологии личности / С.К. Нартова-Бочавер // Психологический журнал, 1997. - №5. - Т.18. - С.20-39.
18. Муздыбаев К. Стратегии совладания с жизненными трудностями. Теоретический анализ / К.Муздыбаев // Журнал социологии и социальной антропологии, 1998 - №2. - Т.1.
19. Савчин М.В. Психологія відповідальної поведінки / М.В. Савчин. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2008. – 280 с.
20. Маклаков А.Г. Психологические механизмы типа А у молодых людей в период адаптации к длительным психоэмоциональным нагрузкам / А.Г. Маклаков, С.Д. Положенцев, Д.А.Руднев // Психологический журнал, 1993. - №6. - С. 86-95.
21. Маклаков А.Г. Личностный адаптационный потенциал: его мобилизация и прогнозирование в экстремальных условиях / А.Г. Маклаков // Психологический журнал, 2001. - Т.22. - № 1 - С. 16-24.
22. Леонтьев Д.А. Личностное в личности: личностный потенциал как основа самодетерминации / Д.А. Леонтьев // Ученые записки кафедры общей психологии МГУ им. М.В. Ломоносова. Вып. 1 / под ред. Б.С. Братуся, Д.А.Леонтьева. - М.: Смысл, 2002. - С. 56-65.
23. Максименко С.Д. Психологічні механізми зародження, становлення та здійснення особистості / С.Д.Максименко, В.В. Клименко, А.В. Толстоухов. – К.: Видавництво Європейського університету, 2010. - 152 с.

В статье излагаются результаты анализа основных подходов в отечественной психологии к проблеме адаптации человека к жизненным трудностям. Рассматриваются концепции адаптации с точки зрения используемых в этом процессе компонентов личностного потенциала человека. Включение события в контекст жизни, извлечение уроков, способность к переосмыслению события в позитивных терминах представляет одну из основных стратегий копинг-поведения. Понимание закономерностей происходящих процессов, знание правил поведения в экстремальных ситуациях является когнитивным ресурсом копинг-поведения личности. Способность к вероятностному прогнозированию событий, знание закономерностей, лежащих в их основе явлений делает возможным «антиципирующее совладание», что значительно снижает травматический эффект внезапных жизненных трудностей.

In the article covers the analysis of the basic approaches in domestic psychology to the problem of human adaptation to the difficulties of life. Discusses the concept of adaptation of the terms used in this process components of personal potential of a person. The inclusion of events in the context of the life, learn the lesson, the ability to reconsideration event in positive terms is one of the main strategies of coping behavior. Understanding of the regularities of the processes, knowledge of rules of behavior in

extreme situations is a cognitive resource of coping behavior of the individual. The ability to probabilistic forecasting events, knowledge of regularities underlying phenomena makes possible a «anticipatory components coping», that significantly reduces the traumatic effect of sudden difficulties of life.

Статтю подано до друку 13.11.2013.

© 2013 р.

О. М. Кочубейник (м. Київ)

ПЕРФОРМАНС ЯК ІНСТРУМЕНТ ЛОКАЛЬНИХ ІДЕНТИЧНОСТЕЙ

Постановка проблеми. Реальність рубежу століть є такою, що на сучасній світовій арені співіснують і змагаються між собою кілька парадигм, серед яких постмодерністська викликає найчисленніші суперечки. Найбільш дискусивними є питання про хронологічні координати її виникнення та її загальні основи, що поєднують різномірні і різноспрямовані тенденції сучасного, принаймні західного, світу. Водночас смислові зрушення, що відбулися в науково-філософській ментальності, бачаться з різних кутів зору приблизно однаковим: а саме – перехід від статичної картини світу до його динамічному образу.

Цей динамічний образ ускладненої реальності кінця ХХ століття артикульований новою ієрархією значимостей культурних цінностей, серед яких варто згадати теорію «ідентичності, що вислизає» (Ж. Лакан), гіпотезу про «кінець реального простору територіальної протяжності» (П.Вірілію), «ефект реальності» (Р.Барт), «перевідкриття часу» (І.Пригожин, Г.Хакен). Ці та інші відкриття постають як наслідок і як опис нового, гранично ускладненого динамічного стану, в якому перебуває світ.

Проте пізнавальний потенціал постійних дискусій про стан, іменованій постмодерном, вбачається, на наш погляд, насамперед у тому, що співіснування кількох парадигм і культурних моделей створює умови для осмислення «в розломі епох» феномену соціальності, розуміння того, яка саме сукупність набутих людиною властивостей сприяє її інкорпорації в соціум і за допомогою яких практик здійснюється ця інкорпорація.

Зрозуміло, опис нової ускладненою реальності вимагає нової «оптики» постнекласичної філософії та постнекласичної естетики, оскільки філософський дискурс в перспективі бінарних опозицій себе вичерпав. Тому як такий новий оптичний інструмент запропоновано гру, за допомогою принципів котрої можуть бути роз'яснені вибудовувані культурні моделі й типи соціальної поведінки, що в них конструюються.

Мета статті полягає у перевірці припущення про ізоморфність ігрових практик постмодерної естетики (таких як перформанс, інсталяція, хепенінг, художня акція тощо) і соціальності у комунікативному суспільстві.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Насамперед доречно пригадати коментар Маньковської Н.Б. про те, що для художника-постмодерніста використання підкреслено ігрового стилю є досить типовим прийомом, який вкорінено в історію походження постмодерного мислення: з'явившись передусім як культура візуальна, постмодернізм в архітектурі, живописі, кінематографі, рекламі зосередився не на відображенні, зазначає вона, а на моделюванні дійсності шляхом експериментування зі штучною реальністю: відеокліпами, комп'ютерними іграми, діснеєвськими атракціонами [5, с. 11].